

หลักนิติธรรมกับการทำหน้าที่ที่ปรึกษาทางกฎหมาย
ในฐานะนายทหารพระธรรมนูญ

จัดทำโดย

พลตรี ภิญโญ บุญทรงสันติกุล

รหัสประจำตัว ๖๗๑๒๒๘

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการอบรมหลักสูตร
“หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย” (นรป.) รุ่นที่ ๑๒

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

คำนำ

หลักนิติธรรมถือได้ว่าเป็นหลักการพื้นฐานของกฎหมายต้องนำมาใช้เป็นหลักในการบัญญัติกฎหมาย ใช้ในการตีความกฎหมายหรือนำกฎหมายแต่ละฉบับไปบังคับใช้ในแต่ละองค์กรของรัฐ ต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ซึ่งถือว่าเป็นหลักพื้นฐานของกฎหมายทั้งปวงซึ่งหากว่ากฎหมายใดหรือการใช้อำนาจขององค์กรใดของรัฐ มีการขัดต่อหลักนิติธรรมแล้ว กฎหมายนั้นหรือการใช้อำนาจกรณีนั้นๆ ก็จะไม่มียผลบังคับ

การปฏิบัติหน้าที่ของนายทหารพระธรรมนูญในฐานะเป็นที่ปรึกษาทางกฎหมายของผู้บังคับบัญชา ตามข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยนายทหารพระธรรมนูญ พ.ศ.๒๕๕๙ ข้อ ๕ (๒) นั้น นายทหารพระธรรมนูญทุกคนต้องทำหน้าที่ภายใต้หลักนิติธรรมเพราะนายทหารพระธรรมนูญมีบทบาทสำคัญในการให้คำแนะนำทางกฎหมายแก่ผู้บังคับบัญชาในการดำเนินงานขององค์กรเพื่อให้การปฏิบัติงานของผู้บังคับบัญชาถูกต้องตามกฎหมายและเป็นธรรมโดยมิให้เกิดการละเมิดกฎหมายหรือกระทำการที่ขัดกับหลักนิติธรรม ซึ่งเป็นการสร้างความยั่งยืนและเสถียรภาพในองค์กร

เอกสารวิชาการฉบับนี้ได้เสนอข้อมูลเกี่ยวกับหลักนิติธรรมกับการทำหน้าที่นายทหารพระธรรมนูญในกรณีเป็นที่ปรึกษาทางกฎหมายของผู้บังคับบัญชา จึงหวังว่าเอกสารวิชาการฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อนายทหารพระธรรมนูญและบุคคลที่ทำหน้าที่ที่ปรึกษาทางกฎหมายขององค์กรต่างๆ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานและอำนวยความสะดวกธรรมให้กับหน่วยงานที่ปฏิบัติหน้าที่ต่อไป

พลตรี ภิญโญ บุญทรงสันติกุล

ผู้ทรงคุณวุฒิสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม

สารบัญ

	หน้า
บทนำ	๑
หลักนิติธรรม (Rule of Laws)	๒
แนวคิดหลักนิติธรรมกับนักวิชาการประเทศไทย	๓
กฎหมายที่เกี่ยวข้อง	
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐	๗
- พระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม พ.ศ. ๒๕๕๑	๘
- ระเบียบกระทรวงกลาโหมว่าด้วยประมวลจริยธรรมและการรักษาจริยธรรม พ.ศ. ๒๕๖๔	๘
- ข้อบังคับกระทรวงกลาโหม ว่าด้วยนายทหารพระธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๙๙	๑๑
หลักนิติธรรมกับการทำหน้าที่ที่ปรึกษาทางกฎหมาย	๑๒
หลักนิติธรรมในการทำหน้าที่นายทหารพระธรรมนูญ	๑๓
ปัญหาและอุปสรรคในการยึดหลักนิติธรรมของนายทหารพระธรรมนูญ	๑๕
บทสรุป	๑๖
บรรณานุกรม	๑๗

หลักนิติธรรมกับการทำหน้าที่ที่ปรึกษาทางกฎหมายในฐานะนายทหารพระธรรมนูญ

พลตรี ภิญโญ บุญทรงสันติกุล

บทนำ

หลักนิติธรรม (Rule of Law) เป็นหลักการอันสำคัญในการบัญญัติกฎหมายระดับต่างๆ มาบังคับใช้ ต้องมีความเป็นธรรม มิใช่บัญญัติมาเพื่อให้บุคคล หน่วยงานหรือองค์กรใดได้รับผลประโยชน์ เป็นการเฉพาะเจาะจง เจ้าหน้าที่ของรัฐทุกระดับ ทุกหน่วยงาน ต้องนำมาบังคับใช้อย่างเป็นธรรม เพราะกฎหมายที่บัญญัติอย่างดีเพียงใดหากถูกนำไปใช้อย่างไม่เป็นธรรม ก็จะก่อให้เกิดปัญหาขึ้นได้ จึงต้องใช้กฎหมายอย่างถูกต้องและเป็นธรรม การบริหารรัฐกิจ (Public Administration) คือการบริหารกิจการอันเป็นหน้าที่ ในกรณีที่รัฐต้องบริการให้แก่ประชาชน โดยมีข้าราชการ หรือเจ้าหน้าที่รัฐเป็นผู้รับผิดชอบบริหารให้บรรลุตามนโยบาย ที่ได้รับมอบหมาย จากผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น ในการบริหารหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานราชการ ต้องดำเนินตามกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น การใช้กฎหมายหรือระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติราชการของหน่วยงาน ต้องคำนึงถึงความถูกต้องและเป็นธรรม จึงมีการให้ความสำคัญต่อการนำ หลักนิติธรรม (Rule of Law) เข้ามาใช้ในการบริหารงาน เพื่อความถูกต้องและให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด การปฏิบัติหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงหลักนิติธรรม ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำดังกล่าวสามารถมีการร้องเรียน ขอให้ตรวจสอบ ขอให้เปิดเผยข้อมูล ขอให้ทำการชี้แจงจากหน่วยงานรัฐ จึงมีการกำหนดให้ส่วนราชการ หรือหน่วยงานของรัฐต้องบริหารราชการด้วยความโปร่งใส เป็นธรรม มีระบบการควบคุม การตรวจสอบ การรายงาน การประเมินผลสัมฤทธิ์หน่วยงานของรัฐต้องดำเนินการและรายงานผลการปฏิบัติให้ทราบตามห้วงเวลาที่กำหนด หลักนิติธรรมจะสร้างความเป็นธรรมจะช่วยลดปัญหาข้อขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นได้อย่างสัมฤทธิ์ผล

กระทรวงกลาโหม เป็นหน่วยงานระดับกระทรวงของรัฐ ที่มีหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๕๒ ซึ่งระบุว่า “รัฐต้องพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ เอกราช อธิปไตย บูรณภาพแห่งอาณาเขตและเขตที่ประเทศไทยมีสิทธิอธิปไตย เกียรติภูมิและผลประโยชน์ของชาติ ความมั่นคงของรัฐ และความสงบเรียบร้อยของประชาชน เพื่อประโยชน์แห่งการนี้ รัฐต้องจัดให้มีการทหาร การทูต และการข่าวกรองที่มีประสิทธิภาพ กำลังทหารให้ใช้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศด้วย” ประกอบกับพระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการ กระทรวงกลาโหม พ.ศ. ๒๕๕๑ มาตรา ๘ ซึ่งระบุว่า “กระทรวงกลาโหม มีอำนาจหน้าที่ พิทักษ์รักษาเอกราชและความมั่นคงแห่งราชอาณาจักรจากภัยคุกคามทั้งภายนอกและภายในราชอาณาจักร ปราบปรามการกบฏและการจลาจล โดยจัดให้มีและใช้กำลังทหารตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหรือตามที่มีกฎหมายกำหนด ปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ ตลอดจนสนับสนุนภารกิจของสถาบันพระมหากษัตริย์ รักษาผลประโยชน์แห่งชาติและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

พัฒนาประเทศเพื่อความมั่นคงตลอดจนสนับสนุนภารกิจอื่นของรัฐในการพัฒนาประเทศ การป้องกันและแก้ไขปัญหามาจากภัยพิบัติ และการช่วยเหลือประชาชนปฏิบัติภารกิจอื่นที่เป็นการปฏิบัติภารกิจทางทหาร นอกเหนือจากสงครามเพื่อความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร หรือปฏิบัติการอื่นใด ทั้งนี้ ตามที่มีกฎหมายกำหนดหรือตามมติคณะรัฐมนตรี”

เห็นได้ว่า การปฏิบัติภารกิจและหน้าที่ของกระทรวงกลาโหมมีความเกี่ยวข้องกับทุกภาคส่วนของประเทศโดยเฉพาะกับประชาชน ซึ่งทำให้การบริหารงานของกระทรวงกลาโหมจำเป็นต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม ทั้งการบริหารราชการทั่วไป การปฏิบัติภารกิจหรือหน้าที่ของเหล่าทัพต่างๆ รวมถึงการใช้กำลังทหารต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ ดังนั้นการปฏิบัติราชการทางทหารก็ต้องมีกฎหมายรองรับและอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมาย มิใช่ปฏิบัติหน้าที่ตามอำเภอใจจะดำเนินการใด ก็ต้องมีกฎหมายให้อำนาจที่จะดำเนินการดังกล่าวไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ต้องปฏิบัติภารกิจและหน้าที่ตามหลักนิติธรรมแล้วกระทรวงกลาโหมก็ถือได้ว่า เป็นองค์กรที่มีการบริหารราชการภายในและการปกครองบังคับบัญชาของตนเอง แม้ว่าจะระบบการปกครองทางทหาร จะต่างจากการปกครองของราชการหน่วยอื่น เช่น หลักการบังคับบัญชาทางทหารที่มีผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา การมีอำนาจในการบังคับบัญชาและหน้าที่ความรับผิดชอบต่างกัน ทำให้สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคของทหารต้องเป็นไปตามระดับของการบังคับบัญชา แต่ในระบบการปกครองบังคับบัญชาทางทหารก็มี กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ เป็นกรอบที่ต้องยึดถือและปฏิบัติตาม จะทำอะไรตามอำเภอใจมิได้ เพราะมีกฎหมายบัญญัติเป็นการเฉพาะ เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยวินัยทหาร พุทธศักราช ๒๔๗๖ หรือประมวลกฎหมายอาญาทหาร เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่า กระทรวงกลาโหมจึงต้องบริหารงานและการปกครองบังคับบัญชากำลังพลโดยยึดถือหลักนิติธรรม

หลักนิติธรรม (Rule of Laws)

“หลักนิติธรรม” ประกอบด้วย ๗ หลักการคือ หลักการแบ่งแยกอำนาจ หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หลักความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครอง ความชอบด้วยกฎหมายในทางเนื้อหา หลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษา หลัก “ไม่มีความผิด และไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย” และหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนุญ

๑. หลักการแบ่งแยกอำนาจเป็นพื้นฐานที่สำคัญของหลักนิติธรรม เพราะหลักการแบ่งแยกอำนาจเป็นหลักที่แสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันของการแบ่งแยกอำนาจการตรวจสอบอำนาจ และการถ่วงดุลอำนาจ

๒. หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หลักนิติธรรมมีความเกี่ยวพันกันกับสิทธิในเสรีภาพของบุคคล และสิทธิในความเสมอภาค สิทธิทั้งสองประการดังกล่าวข้างต้นถือว่าเป็นพื้นฐานของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” อันเป็นหลักการสำคัญตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนุญ

๓. หลักความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครอง การใช้กฎหมายของฝ่ายตุลาการ หรือฝ่ายปกครองที่เป็นการจำกัดสิทธิของประชาชนมีผลมาจากกฎหมายที่ได้รับความคิดเห็นชอบ จากตัวแทนของประชาชน โดยฝ่ายตุลาการจะต้องไม่พิจารณาพิพากษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้แตกต่างไปจากบทบัญญัติของกฎหมาย ฝ่ายตุลาการมีความผูกพันที่จะต้องใช้อุบายอย่างเท่าเทียมกัน ฝ่ายตุลาการมีความผูกพันที่จะต้องใช้ดุลพินิจ โดยปราศจากข้อบกพร่อง

๔. หลักความชอบด้วยกฎหมายในทางเนื้อหา เป็นหลักที่เรียกร้องให้ฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายปกครองที่ออกกฎหมายลำดับรอง กำหนดหลักเกณฑ์ในทางกฎหมายให้เป็นตามหลักความแน่นอนของกฎหมาย หลักห้ามมิให้กฎหมายมีผลย้อนหลัง และหลักความพอสมควรแก่เหตุ

๕. หลักความอิสระของผู้พิพากษา ผู้พิพากษาสามารถทำภาระหน้าที่ในทางตุลาการได้โดยปราศจากการแทรกแซงใดๆ โดยผู้พิพากษามีความผูกพันเฉพาะต่อกฎหมาย และทำการพิจารณาพิพากษาภายใต้มนธรรมของตนเท่านั้น โดยวางอยู่บนพื้นฐานของความอิสระจาก 3 ประการ กล่าวคือ ความอิสระจากคู่ความ ความอิสระจากรัฐ และความอิสระจากสังคม

๖. หลัก “ไม่มีความผิด และไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย” เมื่อไม่มีข้อบัญญัติทางกฎหมายให้เป็นความผิด แล้วจะเอาผิดกับบุคคลนั้นๆมิได้

๗. หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนุญ หมายความว่า รัฐธรรมนุญได้รับการยอมรับให้เป็นกฎหมายที่อยู่ในลำดับที่สูงสุดในระบบกฎหมายของรัฐนั้น และหากกฎหมายที่อยู่ในลำดับที่ต่ำกว่าขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนุญกฎหมายดังกล่าวย่อมไม่มีผลบังคับ^๑

แนวคิดหลักนิติธรรมกับนักวิชาการประเทศไทย

อาจารย์สิทธิพร ประวัติรุ่งเรือง ได้บรรยายเกี่ยวกับหลักนิติธรรมเอาไว้ว่า “หลักนิติธรรมถือกำเนิดจากกฎหมายจารีตประเพณีของประเทศอังกฤษที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๖ ต่อมาใน ค.ศ.๑๘๘๕ ศาสตราจารย์ เอ.วี.ไดซี่ (A.V.Dicey) ได้ให้ความหมายที่ชัดเจนของหลักนิติธรรมไว้ ๓ ประการ คือ^๒

๑. ความสูงสุดของกฎหมาย

บุคคลจะต้องถูกลงโทษก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นทำผิดตามกฎหมายซึ่งกฎหมายนั้นจะต้องถูกตราขึ้นก่อนการกระทำผิดโดยผู้กระทำผิดจะต้องถูกฟ้องร้องให้ศาลยุติธรรมมาเป็นผู้พิพากษา

๒. ความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย

^๑ ดร.ถวิลวดี บุรีกุล, เอกสารวิชาการส่วนบุคคล ศาลยุติธรรมกับการอำนวยความสะดวกด้วยหลักนิติธรรม, (วารสารสถาบันพระปกเกล้า ปี ๒๕๕๖ เล่มที่ ๒)

^๒ ประสพสุข บุญเดช, เอกสารบรรยาย หลักนิติธรรมกับการควบคุมการตรวจสอบสนธิอำนาจรัฐโดยฝ่ายนิติบัญญัติ (สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐)

บุคคลทุกคนภายในประเทศย่อมเสมอกันภายใต้กฎหมายเดียวกันไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีสถานบรรดาศักดิ์เป็นนักการเมืองชั้นสูง เป็นข้าราชการ นักธุรกิจ หรือประชาชนบุคคลทั่วไป หากกระทำความผิดจะต้องถูกพิจารณาและลงโทษภายใต้กฎหมายเดียวกัน โดยมาตรฐานเดียวกัน

๓. ความมีสิทธิเสรีภาพในความเป็นมนุษย์

บุคคลทุกคนย่อมได้รับความคุ้มครองในสิทธิ เสรีภาพตามขอบเขตของกฎหมาย และจารีตประเพณีของสังคม มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น หรือการประชุมหารือกัน รวมทั้งมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการที่สำคัญในต่างประเทศอีกหลายคน ที่ให้ความหมายของหลักนิติธรรม โดย แอล. ฟูลเลอร์ (L.Fuller) ได้ให้หลักการที่สำคัญของหลักนิติธรรมได้ ๘ หลักคือ

๑. ทุกคนต้องเคารพกฎหมายที่มีอยู่
๒. กฎหมายต้องประกาศให้ทราบโดยทั่วไป
๓. กฎหมายไม่มีผลย้อนหลัง
๔. กฎหมายต้องบัญญัติให้ชัดเจนเพื่อเลี่ยงการบังคับใช้ที่มีชอบ
๕. กฎหมายต้องเลี่ยงความขัดแย้งกันเอง
๖. กฎหมายต้องไม่บังคับในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้
๗. กฎหมายต้องยืนยงคงอยู่เพื่อให้หยั่งรากลึกแต่ต้องปรับให้เข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงได้
๘. การดำเนินการทุกอย่างของรัฐต้องสอดคล้องทุกประการกับกฎเกณฑ์ที่ประกาศไว้^๓

สำหรับในประเทศไทยได้มีคณะนักวิชาการหลายท่านที่ได้บรรยายถึงหลักนิติธรรมไว้ เช่น ศาสตราจารย์จรัญ ภักดีธนากุล ได้เคยบรรยายไว้ว่า หลักนิติธรรมเป็นพื้นฐานของกฎหมาย มีความหมายตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “The Rule of Law” ซึ่งมีแนวคิดมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณเน้นไปในหลักการปกครองประเทศ ด้วยความถูกต้องเป็นธรรมโดยกฎหมาย คือ ทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย เพราะคำว่า Rule นั้นสามารถแปลได้ว่า “การปกครอง” หรือแปลว่า “กฎกติกา” ก็ได้ ฉะนั้น ในความคิดของนักปกครองสมัยกลางในยุโรปก็จะให้ความหมายไปในหลักการปกครองที่ดีก็คือ การปกครองโดยกฎหมาย ไม่ใช่ปกครองโดยคน (Rule by Law, not by man) และหมายถึงหลักการที่เป็นกฎกติกาของกฎหมายที่ผู้บัญญัติกฎหมายจะต้องยึดถือและปฏิบัติตาม^๔

^๓ วิโรจน์ เจริญตรา, เอกสารวิชาการส่วนบุคคล หลักนิติธรรมกับการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ)

^๔ จรัญ ภักดีธนากุล, เอกสารบรรยายหลักนิติธรรมกับการควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญและความชอบด้วยกฎหมาย (สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๖)

ศาสตราจารย์ ดร.กำชัย จงจักรพันธ์ ได้ให้ความหมายของหลักนิติธรรมโดยเน้นความพยายามจะรวบรวมและสร้างความชัดเจนของหลักนิติธรรมให้เป็นรูปธรรมเพื่อจะได้ระบุไว้ในระบบกฎหมายของไทย และใช้เป็นหลักการในการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรอำนาจหลักทั้ง ๓ ด้านระบอบประชาธิปไตย โดยได้ให้ความหมายของหลักนิติธรรมไว้ว่า “เป็นหลักพื้นฐานทางกฎหมายที่กระบวนการทางกฎหมาย และกระบวนการทางยุติธรรม จะต้องไม่ฝ่าฝืนหรือขัดแย้งต่อหลักนิติธรรมนี้ หากกฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรมมีความขัดแย้งต่อหลักนิติธรรมผลก็จะใช้บังคับไม่ได้” กล่าวอีกนัยหนึ่งหลักนิติธรรม คือหลักที่อยู่เหนือกฎหมายทั้งปวง และได้ให้ความสำคัญของหลักนิติธรรมว่ามีสาระสำคัญ ๖ องค์ประกอบ คือ

๑. กฎหมายต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป หลักการสำคัญประการหนึ่งของหลักนิติธรรม คือ กฎหมายต้องมุ่งหมายให้ใช้บังคับกับบุคคลทุกคนโดยทั่วไปเสมอภาคกัน กฎหมายต้องไม่มุ่งใช้บังคับกรณีใดกรณีหนึ่งหรือกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะเจาะจง

๒. กฎหมายไม่มีผลย้อนหลังหรือที่เป็นโทษ กฎหมายจะบัญญัติให้การกระทำใดเป็นความผิดอาญาและลงโทษย้อนหลังไม่ได้ การกระทำใดๆ ที่ไม่มีกฎหมายกำหนดให้การกระทำนั้นเป็นความผิดอาญา กฎหมายที่ออกภายหลังจะบัญญัติให้การกระทำนั้นเป็นความผิดและมีโทษอาญาย้อนหลังไม่ได้

๓. การสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังไม่มีผิดจนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาเด็ดขาดว่ามีความผิด ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังไม่มีผิดจนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาเด็ดขาดว่ามีความผิด หลักการนี้เพื่อประกันสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา เพื่อจะได้รับโอกาสต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการต่อสู้คดีของตนอย่างเต็มที่

๔. หลักความเป็นอิสระและเป็นกลางของผู้พิพากษา ผู้พิพากษาศาลการเป็นกลไกในการอำนวยความยุติธรรมชั้นสุดท้ายที่สำคัญ ดังนั้นผู้พิพากษาจะต้องมีความเป็นอิสระ ไม่ถูกแทรกแซงทั้งจากฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ หรือแม้แต่ฝ่ายตุลาการด้วยตนเอง รวมทั้งผู้พิพากษาต้องมีความเป็นกลาง ไม่มีอคติใดๆ

๕. เจ้าหน้าที่รัฐจะใช้อำนาจได้ภายใต้กฎหมายที่กำหนดไว้ในองค์กรของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ต้องใช้อำนาจตามที่กฎหมายให้ไว้เท่านั้น จะใช้อำนาจเกินกว่าขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไม่ได้ หลักการข้อนี้จะช่วยคุ้มครองสิทธิเสรีของประชาชนทั่วไป

๖. กฎหมายต้องไม่ยกเว้นความผิดให้แก่การกระทำในอนาคต การออกกฎหมายเพื่อรองรับการยกเว้นการกระทำผิดที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตไม่สามารถกระทำได้หลักการนี้ช่วยป้องกันผู้มีอำนาจที่อาจฉ้อฉลใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการป้องกันการกระทำผิดของตนในภายหน้า^๕

^๕ กำชัย จงจักรพันธ์, หลักนิติธรรม, http://k-rc.net/imageupload/21576/_1.pdf [Online], Available [๒๐๒๔, September, ๑๖]

ศาสตราจารย์ กิตติคุณ วิษณุ เครืองาม ยังได้บรรยายในที่ประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยกล่าวถึงความหมายหลักนิติธรรมในประเทศไทย ซึ่งเป็นแนวคิดของของนักปรัชญาที่มีชื่อเสียง ได้ให้คำนิยาม และความหมายดังนี้

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล เรียก The Rule of Law ที่ใช้ในประเทศไทยว่า “นิติธรรมไทย” โดยอธิบายว่า “หลักอันเป็นพื้นฐานในการที่จะบัญญัติกฎหมายเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม หรือ ความยุติธรรมขึ้นในบ้านเมืองโดยใช้กฎหมายเป็นหลัก หลักนิติธรรมไทยจึงหมายถึงหลักนิติธรรม ที่เป็น หลักพื้นฐานในการบัญญัติกฎหมายไทยให้เป็นไปด้วยความยุติธรรม”

ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เรียก “The Rule of Law” ว่า “ระบบกฎหมาย” แต่มีใช้ระบบในความหมายของการจัดหมวดหมู่ บางครั้งก็ใช้คำว่า “การนับถือกฎหมาย” ซึ่งสื่อความได้ดี ว่าการใช้กฎหมายเป็นหลักยิ่งกว่ายึดตัวบุคคลและมุ่งให้ทุกคนยอมรับกฎหมายดังที่อธิบายว่า “ระบบกฎหมาย (หลักนิติธรรม) หรือความนับถือกฎหมายแท้ที่จริง จึงเป็นเรื่องซึ่งแต่ละคนจะต้อง จำกัดหรือเสียสละ เสรีภาพของตนแท้ที่จริงนั้นระบบกฎหมายเป็นหลักประกันของบ้านเมืองที่มีชื่อแป มีเหตุสำคัญอะไรบางอย่างที่ทำให้คนไม่นับถือกฎหมาย ประการแรก พอจะกล่าวรวมๆ ไปได้ว่ากฎหมาย ไม่ดีคนไม่นับถือ มีข้อที่น่าสังเกตด้วยว่า กฎหมายนั้นแม้จะเป็นกฎหมายที่ดีใช้ได้เป็นประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ถ้าออกมา หรือเอามาใช้ผิดกาลเทศะคนก็ไม่นับถือ เช่น กฎหมายประกาศกฤษฎีกาการศึก นั้น ความจริงเป็นกฎหมายที่ดี และใช้ได้ประโยชน์ แต่ของเราตะบันใช้กันมานานจนคนเห็นเป็นของธรรมดา รวมทั้งกฎหมายก็เหมือนกับเงินถ้ามีมากเกินไปก็มักจะเฟ้อ บ้านเราออกกฎหมายกันเป็นครอกๆ เหมือนลูกหมาออกลูก ตื่นเช้าลุกขึ้นซ่อมบ้านที่จะพัง ไม่แน่ว่าจะผิดกฎหมายควบคุม การก่อสร้างใหม่ ข้อสำคัญที่สุดคือกฎหมายจะต้องเป็นชนิดที่ไม่ออกมาตามอำเภอใจของผู้ออก และคำนึงถึงผลร้ายที่จะตกไปได้แก่คนทั้งหลายที่อยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย ในประการที่สอง ถ้าผู้ออก กฎหมายหรือมีอำนาจบังคับบัญชาให้เป็นไปตามกฎหมาย บำเพ็ญตนเป็นผู้อยู่เหนือกฎหมายเสียเอง คนทั้งหลายย่อมสิ้นศรัทธาในระบบกฎหมายไม่มีใครนับถือ เพราะกฎหมายกลายเป็นเรื่องบังคับเขา ไม่ใช่บังคับเรา ในประการที่สาม เมื่อเราปรารถนาจะให้คนทั้งหลายเห็นดีเห็นชอบด้วยกับกฎหมาย จนเกิดศรัทธาเลื่อมใสปฏิบัติตาม ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่เราควร จะหาทางชี้แจงแสดงเหตุผลว่า กฎหมายที่ออกมา นั้นเป็นประโยชน์แก่เขาอย่างไร ประการสุดท้าย คนจะนับถือกฎหมายก็ต่อเมื่อเป็นกฎหมายของเขาเองออกมาเพื่อประโยชน์ของเขาเอง เมื่อใดบ้านเมือง ไม่ใช่ใช้วิธีออกกฎหมายเช่นนี้และออกกฎหมายโดยไม่ได้รับความรู้เห็นยินยอมของประชาชนหรือผู้แทนของเขาเมื่อนั้นประชาชนอาจไม่นับถือปฏิบัติตาม เพราะเห็นว่าไม่ใช่กฎหมายแต่เป็นกตัญญู”

ศาสตราจารย์จิติ ดิงศภัทย์ เรียกหลักนิติธรรม ว่า “กฎของกฎหมาย” และอธิบายว่า “ยังมีสิ่งที่อยู่เหนือบทบัญญัติของกฎหมายบรรดาที่รัฐสภาบัญญัติขึ้นตามวิถีทางรัฐธรรมนูญนั้นอยู่อีก ซึ่งในปัจจุบันเข้าใจกันโดยทั่วไปว่า “หลักนิติธรรม” ในภาษาไทยยังไม่ยุติว่าจะใช้คำอะไรแปลตามอักษร ก็ว่า กฎของกฎหมาย แต่ไม่ใช่ข้อกำหนดหรือบทบัญญัติทั้งหลายที่มีอยู่ในตัวกฎหมายหรือกฎอันเป็นหลัก ในมาตราต่าง ๆ ของพระราชบัญญัติหรือหลักที่กฎหมายลักษณะต่าง ๆ กำหนดไว้ แต่หมายความว่าถึง กฎที่บังคับตัวบทกฎหมายหรือที่บังคับกฎหมายลักษณะต่าง ๆ ให้กฎหมายเหล่านั้นต้องอยู่ในกรอบ

ในบังคับของกฎนั้นอีกชั้นหนึ่ง ในความหมายทำนองเดียวกับกฎที่บังคับการเล่น เช่น กติกาฟุตบอล หรือ ชกมวย กฎหมายต้องอยู่ภายใต้กฎที่ว่า “Rule of Law” นี้ อีกชั้นหนึ่ง ความหมายของ Rule of Law คือ ประมวลหลักของสิทธิขั้นมูลฐานที่แทรกอยู่ในองค์กรแห่งรัฐซึ่งมีอำนาจและวิธีการอันจะทำให้ สิทธิเหล่านั้นมีผล ประกอบด้วย หลัก สถาบันและวิธีการ ซึ่งมีอยู่ในกฎหมายอันชุมชนรับรอง และคุ้มครองประโยชน์ของเอกชนโดยจำกัดขอบเขตอำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หลักที่ว่านี้ใช้บังคับ แก่ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายตุลาการ และทนายความจึงเป็นที่รับรองกันว่าเป็นกฎหมายอัน เป็นฐานที่ตั้งแห่งการก่อสิทธิขั้นมูลฐานตามกฎหมาย ความคิดที่ว่ามีกฎหมายบังคับเหนือกฎหมาย อีกชั้นหนึ่งนั้นมิใช่ว่าจะเพิ่งมีขึ้นในปัจจุบัน หากแต่มีมาแต่ดั้งเดิมเพียงแต่ไม่เรียกร่องชัดแจ้งออกมาว่า หลักนิติธรรมเท่านั้น

ศาสตราจารย์ธานินทร์ กรีวิเชียร เสนอคำนิยามหลักนิติธรรมว่า “หลักนิติธรรม” ก็คือ หลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายที่สำคัญในระบบประชาธิปไตยที่เกิดทูลศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และ ยอมรับนับถือสิทธิแห่งมนุษย์ชนทุกแห่งทุกมุม รัฐต้องให้ความอารักขาคู่ครองมนุษย์ชนให้พ้นจาก ลัทธิตหารราชย์ หากมีข้อพิพาทใดๆ เกิดขึ้นไม่ว่าระหว่างรัฐกับเอกชนหรือระหว่างเอกชนกับเอกชน ศาลย่อมมี อำนาจอิสระในการตัดสินข้อพิพาทนั้นโดยเด็ดขาดและโดยยุติธรรมตามกฎหมายของ บ้านเมืองที่ถูกต้อง และเป็นธรรม^๖

กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

...๑ ล ๑...

มาตรา ๓ อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุข ทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม

...๑ ล ๑...

มาตรา ๕๒ รัฐต้องพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ เอกราช อธิปไตย บูรณภาพแห่งอาณาเขตและเขตที่ประเทศไทยมีสิทธิอธิปไตย เกียรติภูมิและผลประโยชน์ของชาติ ความมั่นคงของรัฐ และความสงบเรียบร้อยของประชาชน เพื่อประโยชน์แห่งการนี้ รัฐต้องจัดให้มีการทหาร การทูต และการข่าวกรองที่มีประสิทธิภาพ

กำลังทหารให้ใช้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศด้วย

^๖ วิษณุ เครืองาม, “หลักนิติธรรมกับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ”, บรรยายในที่ประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร, ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๒, หน้า ๑๘ - ๑๙.

พระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม พ.ศ. ๒๕๕๑

... ๓ ๓ ...

มาตรา ๘ กระทรวงกลาโหม มีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(๑) พิทักษ์รักษาเอกราชและความมั่นคงแห่งราชอาณาจักรจากภัยคุกคามทั้งภายนอก และภายในราชอาณาจักร ปรามปรามการกบฏและการจลาจล โดยจัดให้มีและใช้กำลังทหารตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหรือตามที่มีกฎหมายกำหนด

(๒) พิทักษ์รักษา ปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ ตลอดจนสนับสนุนภารกิจของสถาบันพระมหากษัตริย์

(๓) ปกป้อง พิทักษ์รักษาผลประโยชน์แห่งชาติและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พัฒนาประเทศเพื่อความมั่นคงตลอดจนสนับสนุนภารกิจอื่นของรัฐในการพัฒนาประเทศ การป้องกันและแก้ไขปัญหาจากภัยพิบัติ และการช่วยเหลือประชาชน

... ๓ ๓ ...

(๕) ปฏิบัติการอื่นที่เป็นการปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือจากสงครามเพื่อความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร หรือปฏิบัติการอื่นใดทั้งนี้ ตามที่มีกฎหมายกำหนดหรือตามมติคณะรัฐมนตรี

ในการดำเนินการตาม (๔) กระทรวงกลาโหมอาจมอบหมายให้ส่วนราชการในกระทรวงกลาโหม หรือหน่วยงานอื่นในกำกับของกระทรวงกลาโหมเป็นผู้ดำเนินการก็ได้หรืออาจร่วมงาน ร่วมทุนหรือดำเนินการกับภาคเอกชนตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายก็ได้

มาตรา ๙ ราชการของกระทรวงกลาโหมให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน ประกาศ และคำสั่ง

กระทรวงกลาโหมอาจแต่งตั้งคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ หรือบุคคลใดเพื่อกระทำการหรือพิจารณา หรือสอบสวนกรณีใด ๆ เกี่ยวกับราชการของกระทรวงกลาโหมก็ได้

... ๓ ๓ ...

ระเบียบกระทรวงกลาโหมว่าด้วยประมวลจริยธรรมและการรักษาจริยธรรม พ.ศ. ๒๕๖๔

... ๓ ๓ ...

ข้อ ๔ ในระเบียบนี้

๔.๑ “คุณธรรม” หมายความว่า สภาพความดีงามภายในจิตใจอันเป็นพื้นฐาน ที่จะนำไปสู่การประพฤติและปฏิบัติตนที่ดี

๔.๒ “จริยธรรม” หมายความว่า ข้อปฏิบัติซึ่งกำหนดเพื่อเป็นแนวทางการประพฤติ และปฏิบัติตนที่ดี

๔.๓ “ส่วนราชการ” หมายความว่า ส่วนราชการขึ้นตรงต่อกระทรวงกลาโหม กองบัญชาการ กองทัพอากาศ กองทัพไทย กองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ

... ๓ ๓ ...

๔.๕ “ข้าราชการกระทรวงกลาโหม” หมายความว่า ข้าราชการทหารตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการทหาร ข้าราชการพลเรือนกลาโหม และให้หมายความรวมถึง ทหารกองประจำการ นักเรียนในสังกัดกระทรวงกลาโหม เจ้าหน้าที่ทางทหาร พนักงานราชการ ลูกจ้าง กรรมการ ผู้ปฏิบัติงานอื่น ในสังกัดกระทรวงกลาโหม และบุคคลที่ทำหน้าที่ทหารตามที่กระทรวงกลาโหมกำหนด

...ฯ ล ฯ...

ข้อ ๖ ข้าราชการกระทรวงกลาโหมจักต้องยึดถือและปฏิบัติตนเพื่อรักษาจริยธรรม ของกระทรวงกลาโหม ดังต่อไปนี้

๖.๑ ยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศ อันได้แก่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยการพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งเอกราช อธิปไตย บูรณภาพแห่งเขตอำนาจรัฐ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ทั้งจักต้องพิทักษ์ รักษา ปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์และเชิดชูรักษาไว้ ซึ่งพระบรมเดชาานุภาพแห่งพระมหากษัตริย์เจ้า รวมถึงการนำหลักคำสอนที่ถูกต้องของศาสนา มาปฏิบัติให้เกิดคุณธรรมนำไปสู่ความประพฤติและการปฏิบัติตนตามประมวลจริยธรรมกระทรวงกลาโหมอย่างเคร่งครัด

๖.๒ ซื่อสัตย์ สุจริต มีจิตสำนึกที่ดี และรับผิดชอบต่อหน้าที่ เชื้อถือและปฏิบัติ ตามคำสั่งที่ขอด้วยกฎหมายของผู้บังคับบัญชา ทั้งการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาต้องกระทำด้วยความยุติธรรม รวมถึงการยึดมั่นในข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง และแบบธรรมเนียมของกระทรวงกลาโหมอย่างเคร่งครัด

๖.๓ กล้าตัดสินใจและกระทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม โดยการยื่นหยัดกระทำในสิ่งที่ถูกต้องเป็นธรรมและถูกกฎหมาย

๖.๔ การพิทักษ์และรักษาผลประโยชน์ของชาติ ยึดถือประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนและไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน รวมถึงการมีจิตสาธารณะ ให้ความช่วยเหลือสังคมในทุกโอกาสที่สามารถกระทำได้

๖.๕ การมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงาน รักษามาตรฐานและคุณภาพของงาน มีการปฏิบัติราชการด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบได้

๖.๖ ปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นธรรม ให้ความช่วยเหลือและบริการแก่ประชาชน ด้วยความรวดเร็ว มีอัธยาศัยและไม่เลือกปฏิบัติ รวมถึงการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน โดยไม่บิดเบือนข้อเท็จจริงภายใต้กรอบของกฎหมาย

๖.๗ ดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดีและรักษาภาพลักษณ์ของทางราชการ รวมทั้งการเชิดชูและรักษาไว้ซึ่ง เกียรติยศ เกียรติศักดิ์ และอุดมการณ์ของข้าราชการกระทรวงกลาโหม

ข้อ ๗ ข้าราชการกระทรวงกลาโหม ซึ่งปฏิบัติหน้าที่โดยอาศัยหลักวิชาชีพต้องยึดถือ และปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับ หรือหลักเกณฑ์อื่นใดที่ บัญญัติ หรือกำหนดเกี่ยวกับมาตรฐาน และจรรยาบรรณวิชาชีพนั้นไว้เป็นการเฉพาะด้วย

...ฯ ล ฯ...

ข้อ ๑๓ ให้ส่วนราชการพิจารณานำประมวลจริยธรรมกระทรวงกลาโหมไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการบริหารจัดการกำลังพล ดังนี้

๑๓.๑ การสรรหาบุคคลเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการกระทรวงกลาโหม

๑๓.๑.๑ การกำหนดให้มีการสอบภาคทฤษฎีเพื่อวัดจริยธรรมหรือการทำแบบทดสอบเพื่อวัดทัศนคติของผู้สมัครสอบ

๑๓.๑.๒ การกำหนดมาตรการในการสอบสัมภาษณ์เพื่อวัดจริยธรรมในขั้นต้น

๑๓.๑.๓ การกำหนดวิธีการพิสูจน์ทราบการแสดงความคิดเห็นหรือแนวความคิดหรือพฤติกรรมทางจริยธรรมในอดีต ทั้งจากประวัติการเรียน ประวัติการทำงาน ประวัติการแสดงออกในที่สาธารณะ หรือประวัติการแสดงออกในสื่อสังคมออนไลน์

๑๓.๒ การอบรมและพัฒนาบุคลากร

๑๓.๒.๑ การจัดทำหลักสูตรการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของกระทรวงกลาโหมเป็นการเฉพาะ ซึ่งจะต้องครอบคลุมองค์ความรู้เกี่ยวกับคุณธรรม ประมวลจริยธรรมและการรักษาจริยธรรมของกระทรวงกลาโหม รวมถึงข้อกำหนดการปฏิบัติตามประมวลจริยธรรมการปฏิบัติที่ควรกระทำและไม่ควรกระทำตามหลักเกณฑ์วิธีการที่ กมจ.กท. กำหนด

๑๓.๒.๒ การสอดแทรกเรื่องการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในหลักสูตรการศึกษา การเรียน การสอน และการฝึกอบรมต่างๆ ของส่วนราชการ ซึ่งจะต้องดำเนินการเพิ่มเติมองค์ความรู้เรื่องคุณธรรม ประมวลจริยธรรม และการรักษาจริยธรรมของกระทรวงกลาโหมรวมถึงข้อกำหนดการปฏิบัติที่ควรกระทำและไม่ควรกระทำเพื่อรักษาและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เข้ารับการศึกษา การเรียน การสอน และการฝึกอบรมต่าง ๆ

๑๓.๒.๓ การกำหนดให้ข้าราชการกระทรวงกลาโหมได้มีเวลาในการเข้ารับการอบรมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมอย่างเหมาะสม

๑๓.๒.๔ การนำหลักคำสอนที่ถูกต้องของศาสนามาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเพื่อให้ข้าราชการกระทรวงกลาโหมมีพื้นฐานจิตใจที่ดี อันจะส่งผลให้มีความประพฤติและการปฏิบัติตนตามประมวลจริยธรรมกระทรวงกลาโหมอย่างเคร่งครัด

๑๓.๓ การบริหารจัดการด้านประสิทธิภาพของการทำงานตลอดจนการประเมินผลการทำงาน

๑๓.๓.๑ การสร้างการรับรู้และความเข้าใจสำหรับข้าราชการกระทรวงกลาโหมในเรื่องคุณธรรม ประมวลจริยธรรม และการรักษาจริยธรรมของกระทรวงกลาโหม

๑๓.๓.๒ การกำหนดรูปแบบการวัดและประเมินผลการปฏิบัติตามประมวลจริยธรรม ที่เป็นรูปธรรมและเป็นที่ยอมรับตามหลักปฏิบัติราชการและหลักวิชาการ

๑๓.๔ การพัฒนาแนวทางการเจริญก้าวหน้าในสายอาชีพ

๑๓.๔.๑ การกำหนดให้นำผลการประเมินด้านจริยธรรมมาใช้เป็นองค์ประกอบ การพิจารณาในเรื่องการย้าย การเลื่อนระดับตำแหน่ง หรือการพิจารณาผลการปฏิบัติงานตามหน้าที่ เพื่อให้ได้รับบำเหน็จความชอบ

๑๓.๔.๒ การกำหนดให้มีการมอบรางวัลสำหรับบุคคลที่ปฏิบัติหน้าที่โดยยึดถือ ประมวลจริยธรรมได้อย่างดีเยี่ยม หรือมีพฤติกรรมทางจริยธรรมเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุคคลอื่น ในหน่วยงาน

๑๓.๕ ส่วนราชการสามารถนำพฤติกรรมทางจริยธรรมไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการ บริหารจัดการกำลังพลในเรื่องอื่น ๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วได้ตามที่ส่วนราชการเห็นสมควร ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการรักษาจริยธรรม

...ฯ ล ฯ...

ข้อ ๑๖ หัวหน้าส่วนราชการและผู้บังคับบัญชาทุกระดับชั้นมีหน้าที่สร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับ ผู้ใต้บังคับบัญชา อีกทั้งจะต้องรณรงค์ ส่งเสริม สนับสนุน เผยแพร่ และปลูกฝังให้รับทราบและยึดถือ ปฏิบัติตามประมวลจริยธรรมกระทรวงกลาโหมอย่างเคร่งครัด รวมถึงการกำกับดูแลและยกย่องเชิดชูเกียรติ ผู้ที่ปฏิบัติตามประมวลจริยธรรมและเป็นแบบอย่างที่ดีตามข้อ ๑๕

ข้อบังคับกระทรวงกลาโหม ว่าด้วยนายทหารพระธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๙

...ฯ ล ฯ...

ข้อ ๕ นายทหารพระธรรมนูญมีอำนาจและหน้าที่ดังนี้

(๑) สืบสวนและสอบสวนคดีตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา

(๒) เป็นที่ปรึกษาทางกฎหมายของผู้บังคับบัญชา

(๓) พิจารณาและเสนอความเห็นทางกฎหมาย ทางปกครอง และทางวินัย ตามที่ผู้บังคับบัญชา

มอบหมาย

(๔) ตรวจร่างสัญญาต่างๆ ของทางราชการทหาร

(๕) ในทางวิชาการ ให้นายทหารพระธรรมนูญหน่วยรองฟังความเห็นนายทหาร พระธรรมนูญหน่วยเหนือตามลำดับสายงาน

(๖) นอกจากนี้ให้มีอำนาจแล้วหน้าที่อื่นๆ ตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และระเบียบซึ่งบัญญัติ ว่าเป็นอำนาจหน้าที่ของนายทหารพระธรรมนูญ

หลักนิติธรรมกับการทำหน้าที่ที่ปรึกษาทางกฎหมาย

หลักนิติธรรม (Rule of Law) เป็นหลักการสำคัญที่กำกับและควบคุมการทำงานของทุกองค์กรและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจอรัฐหรือการตัดสินใจในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะในบทบาทของการทำหน้าที่ที่ปรึกษาทางกฎหมาย ซึ่งเป็นผู้ให้คำปรึกษาและคำแนะนำในการตัดสินใจทางนโยบาย การบริหารจัดการ หรือการดำเนินการทางกฎหมาย ที่ปรึกษาทางกฎหมายต้องคำนึงถึงหลักนิติธรรมในทุกด้านที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑. ความรู้และความเข้าใจในกฎหมาย

การศึกษากฎหมายและระเบียบข้อบังคับ ที่ปรึกษาทางกฎหมายต้องมีความรู้และความเข้าใจในกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการขององค์กร รวมถึงต้องมีความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับการตีความและการนำกฎหมายไปใช้เพื่อให้คำแนะนำที่ถูกต้อง

การอัปเดตความรู้ ให้ทันสมัยเป็นปัจจุบันเนื่องจากกฎหมายและนโยบายมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ที่ปรึกษาทางกฎหมายจึงต้องมีการอัปเดตความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายและระเบียบข้อบังคับใหม่ๆ เพื่อให้คำปรึกษาที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

๒. การให้คำปรึกษาที่เป็นธรรมและไม่มีอคติ

ความเป็นกลาง ในการให้คำปรึกษา ที่ปรึกษาทางกฎหมายต้องรักษาความเป็นกลางและไม่มีอคติใดๆ เพื่อให้คำแนะนำที่ยุติธรรมและไม่มีอคติไปทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

การรับฟังทุกฝ่าย ที่ปรึกษาทางกฎหมายควรรับฟังความคิดเห็นและข้อทักท้วงจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้คำปรึกษาที่ครอบคลุมและมีความเข้าใจในทุกมิติของปัญหา

๓. ความโปร่งใสและความรับผิดชอบ

การเปิดเผยข้อมูล ที่ปรึกษาทางกฎหมายควรให้คำแนะนำและข้อมูลที่โปร่งใสชัดเจน และสามารถตรวจสอบได้ เพื่อให้ผู้บริหารและผู้มีส่วนได้เสียเข้าใจและสามารถตัดสินใจได้อย่างมีข้อมูลครบถ้วน

ความรับผิดชอบในการให้คำปรึกษา หากคำแนะนำของที่ปรึกษาทางกฎหมายนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ไม่พึงประสงค์ ที่ปรึกษาทางกฎหมายต้องยอมรับความรับผิดชอบและพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขข้อผิดพลาด

๔. การส่งเสริมการปฏิบัติตามกฎหมาย

การปฏิบัติตามระเบียบและขั้นตอนที่ปรึกษาทางกฎหมายควรสนับสนุนให้ผู้บริหารและบุคลากรในองค์กรปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างถูกต้องและไม่เกิดปัญหาทางกฎหมาย

การให้คำแนะนำในการแก้ไขปัญหา ในกรณีที่พบปัญหาหรือการละเมิดกฎหมาย ที่ปรึกษาทางกฎหมายควรให้คำแนะนำในการแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้การดำเนินการขององค์กรเป็นไปตามหลักนิติธรรม

๕. การแก้ไขปัญหาคือขัดแย้ง

การไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง ในกรณีที่เกิดข้อขัดแย้งภายในองค์กร ที่ปรึกษาทางกฎหมายสามารถทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย เพื่อหาข้อยุติที่ยุติธรรมและเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

การแนะนำวิธีการแก้ไขปัญหา ที่ปรึกษาทางกฎหมายควรเสนอแนวทางแก้ไขปัญหานั้นที่สอดคล้องกับหลักนิติธรรม โดยเน้นความยุติธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินการ

๖. การป้องกันความเสี่ยงทางกฎหมาย

การประเมินความเสี่ยงที่ปรึกษาทางกฎหมายควรมีบทบาทในการประเมินความเสี่ยงทางกฎหมายที่อาจเกิดขึ้นจากการตัดสินใจหรือการดำเนินการต่างๆ ขององค์กร เพื่อป้องกันปัญหาทางกฎหมายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

การให้คำแนะนำในการป้องกันความเสี่ยง เมื่อประเมินความเสี่ยงแล้ว ที่ปรึกษาทางกฎหมายควรให้คำแนะนำในการป้องกันความเสี่ยงทางกฎหมาย โดยเสนอแนะแนวทางการปฏิบัติที่ปลอดภัยและสอดคล้องกับกฎหมาย

๗. การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เคารพกฎหมาย

การส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กร ที่ปรึกษาทางกฎหมายมีบทบาทในการส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่เคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย โดยการให้ความรู้และการอบรมบุคลากรเกี่ยวกับกฎหมายและจริยธรรมในการทำงาน

การเป็นแบบอย่าง ที่ปรึกษาทางกฎหมายควรเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตามกฎหมายและหลักนิติธรรม เพื่อส่งเสริมให้ผู้บริหารและพนักงานปฏิบัติตาม

หลักนิติธรรมในการทำหน้าที่นายทหารพระธรรมนูญ

นายทหารพระธรรมนูญ เป็นนายทหารที่มาจากนายทหารเหล่าพระธรรมนูญ โดยนายทหารเหล่าพระธรรมนูญสามารถแบ่งการดำรงตำแหน่งในการปฏิบัติหน้าที่หลักเป็น ตุลาการพระธรรมนูญ, อัยการทหาร, นายทหารพระธรรมนูญ และทนายทหาร ซึ่งจะดำรงตำแหน่งใดขึ้นอยู่กับ การแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งและปฏิบัติหน้าที่ สำหรับการดำรงตำแหน่งนายทหารพระธรรมนูญก็จะมีหน้าที่ตามข้อบังคับกระทรวงกลาโหม ว่าด้วยนายทหารพระธรรมนูญ พ.ศ.๒๕๕๙ ซึ่งกำหนดอำนาจและหน้าที่ไว้จำนวน ๖ ข้อหลักโดยในข้อที่ (๒) ได้กำหนดไว้ว่า เป็นที่ปรึกษาทางกฎหมายของผู้บังคับบัญชา ผู้ศึกษาจึงได้ทำการศึกษาและขอเสนอ ดังนี้

๑. การตรวจสอบความชอบธรรมทางกฎหมาย

ตรวจสอบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง นายทหารพระธรรมนูญต้องศึกษาและตรวจสอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการหรือการตัดสินใจของผู้บังคับบัญชา เช่น กฎหมายแพ่ง กฎหมายอาญา กฎหมายปกครอง หรือกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงาน เพื่อให้มั่นใจว่าการดำเนินการของผู้บังคับบัญชานั้น เป็นไปตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด

การประเมินความเสี่ยงทางกฎหมาย นายทหารพระธรรมนูญมีหน้าที่ในการประเมิน ความเสี่ยงทางกฎหมายที่อาจเกิดขึ้นจากการตัดสินใจหรือการดำเนินการของผู้บังคับบัญชา หากพบว่ามี ความเสี่ยงทางกฎหมาย เช่น การถูกฟ้องร้องหรือการถูกลงโทษ นายทหารพระธรรมนูญต้องเสนอ ความเห็นและแนวทางในการแก้ไขหรือหลีกเลี่ยงความเสี่ยงดังกล่าว

๒. การให้คำปรึกษาที่โปร่งใสและชัดเจน

การให้ข้อมูลที่ครบถ้วนและชัดเจน นายทหารพระธรรมนูญต้องให้ข้อมูลที่ครบถ้วนและ ชัดเจนแก่ผู้บังคับบัญชา ไม่ควรบิดเบือนข้อมูลหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่สำคัญ การให้ข้อมูลที่ถูกต้อง จะช่วยให้ผู้บังคับบัญชาสามารถตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผลและไม่ผิดพลาด

การรักษาความเป็นกลางและอิสระ นายทหารพระธรรมนูญต้องรักษาความเป็นกลาง และอิสระในการให้คำปรึกษาทางกฎหมายไม่ควรรับอิทธิพลจากความกดดันหรือความคาดหวัง ของผู้บังคับบัญชา ซึ่งอาจทำให้เกิดการตัดสินใจที่ไม่เป็นธรรม

๓. การส่งเสริมความยุติธรรมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

การประเมินผลกระทบต่อสิทธิของบุคคลอื่น การดำเนินการหรือการตัดสินใจ ของผู้บังคับบัญชาอาจส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น นายทหารพระธรรมนูญ ต้องพิจารณาผลกระทบนี้อย่างรอบคอบ และเสนอแนวทางที่ช่วยลดหรือป้องกันการละเมิดสิทธิเหล่านั้น

การสนับสนุนการตัดสินใจที่เป็นธรรม นายทหารพระธรรมนูญต้องสนับสนุนและเสนอ แนวทางที่ทำให้การตัดสินใจของผู้บังคับบัญชาเป็นไปอย่างยุติธรรมและไม่ละเมิดหลักการของความเสมอภาค เช่น การพิจารณาข้อเท็จจริงจากทุกฝ่าย การไม่ลำเอียง หรือการไม่ใช้อำนาจเกินขอบเขต

๔. การป้องกันการกระทำที่ขัดต่อกฎหมาย

การตรวจสอบความถูกต้องของเอกสารและการดำเนินการ นายทหารพระธรรมนูญ ต้องมีบทบาทในการตรวจสอบความถูกต้องของเอกสารหรือกระบวนการที่ผู้บังคับบัญชาจะดำเนินการ เพื่อให้แน่ใจว่าไม่มีการกระทำที่ขัดต่อกฎหมาย เช่น การทำสัญญาที่ไม่เป็นไปตามกฎหมาย การออกคำสั่ง ที่ไม่มีอำนาจ หรือการกระทำที่อาจเป็นการทุจริต

การให้คำแนะนำในการป้องกันการละเมิดกฎหมาย นายทหารพระธรรมนูญควรเสนอ แนวทาง หรือมาตรการในการป้องกันไม่ให้เกิดการละเมิดกฎหมาย เช่น การจัดทำแนวปฏิบัติที่ชัดเจน การอบรมความรู้ทางกฎหมายแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือการจัดให้มีการตรวจสอบภายในอย่างสม่ำเสมอ

๕. การตรวจสอบสัญญา

เมื่อหน่วยที่สังกัดต้องทำสัญญากับคู่สัญญาภายนอก นายทหารพระธรรมนูญมีหน้าที่ ในการตรวจสอบสัญญาให้เป็นไปตามกฎหมายและไม่ขัดต่อผลประโยชน์ของทางราชการ เช่น การ ตรวจสอบเงื่อนไขที่อาจไม่เป็นธรรม การตรวจสอบข้อกำหนดที่อาจเป็นโมฆะตามกฎหมาย และการ พิจารณาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

๖. การให้คำปรึกษาในกรณีข้อพิพาท

หากเกิดข้อพิพาทภายในหน่วยที่สังกัด หรือระหว่างหน่วยที่สังกัดกับบุคคลภายนอก นายทหารพระธรรมนูญต้องให้คำปรึกษาในการจัดการข้อพิพาทนั้น โดยแนะนำวิธีการแก้ไขที่ถูกต้องตามกฎหมาย เช่น การเจรจาต่อรอง การใช้กลไกทางกฎหมาย หรือการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรม

๗. การป้องกันการกระทำที่ผิดกฎหมายภายในหน่วยที่สังกัด

นายทหารพระธรรมนูญต้องตรวจสอบ และให้คำปรึกษาเพื่อป้องกันการกระทำที่ผิดกฎหมายภายในหน่วยที่สังกัด เช่น การละเมิดสิทธิเสรีภาพของข้าราชการในหน่วยงาน การละเมิดกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

๘. บทบาทในการส่งเสริมหลักนิติธรรม

นายทหารพระธรรมนูญไม่เพียงแต่ให้คำแนะนำตามกฎหมายเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการส่งเสริมและสร้างวัฒนธรรมที่ยึดหลักนิติธรรมในหน่วยที่สังกัด โดยมีวิธีการที่สำคัญดังนี้:

๘.๑ การให้ความรู้และการฝึกอบรม นายทหารพระธรรมนูญจัดให้มีการฝึกอบรมและให้ความรู้แก่กำลังพลและผู้บังคับบัญชาเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน เพื่อให้ทุกคนในหน่วยที่สังกัดเข้าใจและสามารถปฏิบัติตามกฎหมายได้อย่างถูกต้อง

๘.๒ การพัฒนาและปรับปรุงนโยบายภายในหน่วยที่สังกัด นายทหารพระธรรมนูญควรมีบทบาทในการพัฒนาและปรับปรุงนโยบายและระเบียบปฏิบัติภายในหน่วยให้สอดคล้องกับกฎหมายและหลักนิติธรรม ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินงานของหน่วยที่สังกัดมีความเป็นระเบียบและโปร่งใส

๘.๓ การสร้างช่องทางในการรายงานและแก้ไขปัญหา การจัดตั้งระบบการรายงานปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับการละเมิดกฎหมายหรือหลักนิติธรรม จะช่วยให้นายทหารพระธรรมนูญสามารถตรวจสอบและแก้ไขปัญหาได้ทันที่ และป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายต่อหน่วยที่สังกัดในระยะยาว

ปัญหาและอุปสรรคในการยึดหลักนิติธรรมของนายทหารพระธรรมนูญ

แม้ว่าหลักนิติธรรมจะเป็นหลักการที่สำคัญ แต่การปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรมในทุกกรณีอาจไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากการปฏิบัติงานของนายทหารพระธรรมนูญอาจเผชิญกับความท้าทายหลายประการ:

๑. การเผชิญกับความกดดันจากผู้บังคับบัญชา: นายทหารพระธรรมนูญอาจถูกกดดันให้คำแนะนำที่อาจขัดกับหลักนิติธรรม เช่น การให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อหน่วยที่สังกัดในระยะสั้น แต่ขัดต่อกฎหมายหรือจริยธรรมในระยะยาว นายทหารพระธรรมนูญต้องมีความมั่นใจในหลักการและสามารถยืนหยัดในหลักนิติธรรมได้

๒. ความซับซ้อนของกฎหมายและข้อบังคับ กฎหมายและข้อบังคับในบางกรณีอาจมีความซับซ้อนหรือไม่ชัดเจน นายทหารพระธรรมนูญจึงต้องมีความรอบรู้และทักษะในการตีความกฎหมาย รวมถึงการพิจารณาถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายในการให้คำแนะนำที่สอดคล้องกับหลักนิติธรรม

๓. การสมดุระหว่างผลประโยชน์ของหน่วยที่สังกัดและการปฏิบัติตามกฎหมาย: ในบางครั้ง การปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดอาจส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของหน่วยที่สังกัด นายทหารพระธรรมนูญต้องมีความสามารถในการเสนอทางเลือกที่ทั้งสอดคล้องกับกฎหมายและไม่ทำให้หน่วยที่สังกัดได้รับความเสียหาย

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

หลักนิติธรรมไม่ได้เป็นเพียงหลักการในการปกครองหรือบังคับใช้กฎหมายเท่านั้นแต่ยังมีความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการภายในหน่วยที่สังกัดอีกด้วย การให้คำปรึกษาทางกฎหมายที่ยึดหลักนิติธรรมเป็นการสนับสนุนให้ผู้บังคับบัญชาบริหารงานด้วยความรับผิดชอบและมีจริยธรรม มีการตัดสินใจที่เป็นไปตามหลักกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง มีความรับผิดชอบต่อหน่วยที่สังกัด เป็นการป้องกันความขัดแย้งภายในหน่วยที่สังกัด การให้คำปรึกษาที่คำนึงถึงหลักนิติธรรมช่วยให้การแก้ไขปัญหาต่างๆเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยุติธรรม ลดความเสี่ยงที่จะเกิดข้อพิพาทอันอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อหน่วยที่สังกัดได้

ดังนั้น นายทหารพระธรรมนูญทุกคนจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมทางกฎหมายมีจิตสำนึกในการเคารพหรือใช้กฎหมายที่สอดคล้องกับหลักนิติธรรมเนื่องด้วยจะเป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่นๆ สร้างความเป็นธรรมในหน่วยที่สังกัดปฏิบัติงานด้วยหลักนิติธรรมและคุณธรรม มีความโปร่งใส ความสุจริต ความยุติธรรม ให้เป็นที่ยอมรับของประชาชนและข้าราชการในสังกัด จะเป็นการป้องกันมิให้มีการถูกฟ้องทั้งทางแพ่ง ทางอาญา ทางปกครอง หรือถูกดำเนินทางวินัย ซึ่งนายทหารพระธรรมนูญมีบทบาทสำคัญในการผดุงไว้ซึ่งหลักความชอบด้วยกฎหมายซึ่งเป็นส่วนสำคัญของหลักนิติรัฐ หลักนิติธรรม หรือหลักการปกครองโดยกฎหมาย

บรรณานุกรม

พลเรือโท สุชา เคี่ยมทองคำ, เอกสารวิชาการส่วนบุคคล ศาลยุติธรรมกับการอำนวยความสะดวกด้วยหลักนิติธรรม, หลักสูตร หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๗

วิโรจน์ เจริญตรา, เอกสารวิชาการส่วนบุคคล หลักนิติธรรมกับการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม, หลักสูตร หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๗

พรทิพา ชินเวชกิจวานิชย์, เอกสารวิชาการส่วนบุคคล การบริหารองค์กรทางธุรกิจโดยอาศัยหลักนิติธรรม, หลักสูตร หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๗

จรัญ ภัคดีธนะกุล, เอกสารบรรยาย หลักนิติธรรมกับการควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญและความชอบด้วยกฎหมาย, (สำนักงาน ศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๖)

วิชญ์ เครืองาม, “หลักนิติธรรมกับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ”, บรรยายในที่ประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร, ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๒, หน้า ๑๘ - ๑๙.

ดร.ถวิลวดี บุรีกุล. ๒๕๕๖. ธรรมมาภิบาล: หลักการเพื่อบริหารรัฐกิจแนวใหม่ http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=%E0%B8%98%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%A1%E0%B8%B2%E0%B8%A0%E0%B8%B4%E0%B8%9A%E0%B8%B2%E0%B8%A5%3A_%E0%B8%AB%E0%B8%A5%E0%B8%B1%E0%B8%81%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B9%80%E0%B8%9E%E0%B8%B7%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%9A%E0%B8%A3%E0%B8%B4%E0%B8%AB%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%90%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%88%E0%B9%81%E0%B8%99%E0%B8%A7%E0%B9%83%E0%B8%AB%E0%B8%A1%E0%B9%88 ,[Online], Available [๒๐๒๔, September ๑๒]

กำชัย จงจักรพันธ์, หลักนิติธรรม, http://k-rc.net/imageupload/21576/_1.pdf ,[Online], Available [๒๐๒๔, September ๑๒]

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

พระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม พ.ศ. ๒๕๕๑

ระเบียบกระทรวงกลาโหมว่าด้วยประมวลจริยธรรมและการรักษาจริยธรรม พ.ศ. ๒๕๖๔

ข้อบังคับกระทรวงกลาโหม ว่าด้วยนายทหารพระธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๙๙